

Mindegyik bibliai könyvnek nincs ugyanolyan értéke. Azok között bizonyos értelemben értékrendszert állíthatunk fel. A rangsor mértéke a jézusi tanítás. Ez a mérték az irányadó az összes bibliai szövegeknél, amelyek aszerint jelentenek számunkra értéket, amennyiben a jézusi tanítás szelleméből valamit tükröznek.

A Biblia ma is időszerű és időszerűségét elveszíteni nem is fogja. Azt azonban megérteni és értékelni csupán a hívő, haladó szellemű keresztény ember tudja, aki mély, tiszta áhítattal fel tudja fogni a benne foglalt örök mondanivalót. Olvassuk, szeressük, becsüljük azért az emberségnek ezt a drága kincsét. Mélyüljünk el benne Jézus tanításainak a fényénél és próbáljunk bibliai értelemben valláserkölcsei személyiségekké, jézustanítványokká válni.

Kozma Tamás

SZABADSÁG ÉS FELELŐSÉG*

Az 1989/90-es demokratikus fordulatok egyik szomorú következménye szerte Közép- és Kelet-Európában, hogy eddig nem látott méretekben nőtt meg a rendbontás, a fegyelmetlenség és a bűnözés. Mindenütt, ahol összeomlott a kommunista diktatúra és visszavonultak az orosz csapatok, törvénytelenység, szervezetlenség és kaotikus állapotok maradtak utánuk. A korábban működő gazdaságok és társadalmak — még ha ez a működés látszólagos volt is, fönntartásuk pedig mindnyájunknak igen sokba került — már-már a teljes bénultság állapotába jutottak.

A társadalomtudomány anómiás állapotnak nevezi az ilyen helyzeteket. Kialakulásukat pedig úgy magyarázza, hogy korábbi társadalmi kötelek meglazultak vagy fölszámolódtak, újak pedig még nem alakultak ki. Hajdani parlamentek ex lex állapotnak hívták, és valami hasonlót értettek rajta: olyan kormányzást, amely hitelesen elfogadott törvények nélkül zajlik. Az előző törvények már hatályukat veszítették, az újakat pedig még nem fogadta el az erre hivatott testület. Politikatudományi elemzők legitimitás válságról is beszélnek, azt értve rajta, hogy a hatalom korábbi gyakorlóinak a fölhatalmazása már lejárt, az

---

* Ez a cikk az *Értékek az Európa-házban* c. nemzetközi szemináriumon (Budapest, 1992. április 25.) tartott referátum írott változata.

újak pedig még nem kaptak valódi — azaz társadalmi — fölhatalmazást a kormányzásra. Valamennyi értelmezés ugyanarra a következtetésre jut. Átmeneti korban élünk, amelynek, úgy látszik, magától értetődő velejárója a megnőtt bűnözés, az illegális bevándorlás, a törvénytelen harácsolás és a követhetetlen gazdasági tranzakciók. Ahelyett, hogy ezen búslakodnánk, és egymást vádolnánk emiatt, inkább azon kell gondolkodnunk, hogy mit tegyünk.

Minden átmeneti helyzetnek vannak haszonélvezői, akiknek nem áll érdekükben, hogy a régi rend romjain új teremtdjék. Kelet-Közép-Európa minden országában található olyanok, akik ezt az anómiás állapotot az annyira várt és oly sokszor kívánt szabadsággal azonosítják. Ennek következtében a szabadság csorbításának tartanak minden kísérletet, amely a rend helyreállítására irányul. Akkor is, ha a régi rendet próbálja restaurálni, de akkor is, ha új rendet akar kialakítani.

Újkeletű liberálisaink sokszor nem tesznek különbséget régi rend és új rend között, elnyomó rend és a társadalmi együttéléshez kellő rend között. A liberalizmus ilyen — dogmatikus — értelmezése, sajnos, akarva-akaratlan azoknak a kezére játszik, akik rendet akarnak, minden úron. És mert még nem tapasztaltuk meg a demokrácia játékszabályait, a rendet csak egyféleképp képzeljük el: diktatúra formájában. A 20. század európai története világosan mutatja, hogy a szabadság prédikálása és követelése önmagában veszélyes jelszóvá válhat. A náciizmus hatalomátvétele éppúgy, mint a kommunizmus kibontakozásának története példa lehet arra, hogyan falja föl a szabadság önmaga gyermekeit.

Ne féljünk persze attól, hogy egy náci vagy kommunista hatalomátvétel európai méretekben ma bekövetkezik. Napjaink történései ezen a kontinensen nem kedveznek ilyesminek. De a világ más tájain újból és újból megtörténik az új demokráciákkal, hogy visszahullanak a diktatúrák karjaiba; nem árt résen lenni tehát. Vajon miért, hogy olyan drága értékünk, mint a szabadság, látszólag egyenesen torkollik diktatúrába?

Isaia Berlin* a szabadság negatív és pozitív értelmezéséről ír. És valóban: a szabadság parttalan, egész egyszerűen azért, mert általánosítás valamiből, ami nagyon kézzel fogható és megtapasztalható: hogy nem vagyunk többé rabok. Szabad az, akinek levették a rabláncait, eloldozták a kötelékeit. A szabadságnak önmagában nincs tartalma. A szabadság csupán azt jelöli, hogy mit nem kell tennem többé.

Nem véletlen tehát, hogy a legtöbb jogi-politikai meghatározásban a polgárok szabadsága mellé hamar odakerülnek a kötelességei is. Az 1936-os szovjet alkotmány ennek talán a csúcsa; mert miközben elítéli a polgári alkotmányok garancia nélküli szabadságát, és relativizálja az emberi jogokat, törvényerőre emeli azokat a kötelességeket, amelyeket

* Four Essays on Liberty 1969.

teljesítenünk kell ahhoz, hogy alapvető jogainkat gyakorolhassuk. Az ilyen megfogalmazások féligazságai a legveszedelmesebbek. Hiszen napjaink rendbontásai közepette bizonyára a társadalom többsége egyetért a bűnözők szabadságának korlátozásával. Az sem kétséges, hogy az egyének kötelességei vannak azzal a közösséggel — mondjuk, a családdal — szemben, amely biztosítja a szabadságát.

Mégis, amikor kötelességekről beszélünk, valójában visszavesszük a szabadságot. A magyar nyelv különösen kifejező ebből a szempontból: a köt ige, a kötél főnév homlokegyenest az ellenkezője annak, hogy valaki fölszabadul, hogy valaki szabad. Aki szabadságról beszél, az old, aki kötelességről beszél, az megköt. Úgy látszik, sem a gondolkodásunk nem tud kiszabadulni ebből a dilemmából, sem azok a politikai jelszavak, amelyek tömegeket akarnak megnyerni az átalakulásnak Kelet-Európában. A kiszabadulást ebből a dilemmából csak az hozza meg, ha a szabad ember egyúttal felelős is. Nem elég, ha szabad vagyok; céljaim, értékeim „bensőmből kell vezéreljenek“.

A gondolat korántsem új; felelős politizálásnak, közéleti felelősségnek nevezik. A politikai életben eredetileg azt értették rajta, hogy csak annak szabad kilépnie a közéleti fórumra, akinek a magánéletében veszteni valója van. Ez egyfajta kisbirtokosi, kistulajdonosi demokráciát tükröz. A modern ipari társadalom kialakulásával a közéleti felelősség interiorizálódott és spiritualizálódott. Ma már nem a személyes vagyunk a garancia rá, hogy vállaljuk szabad véleményünk következményeit, hanem állampolgári létünk és emberi személyiségünk. A szabadság politikai fogalom, de a felelősség egzisztenciális.

Kinek felelünk azért, amit szabadon elhatározunk? Az elmondottakból következik, hogy ez a felelősség transzcendens. Azaz túllép jelen világunkon, és meghaladja mostani tapasztalatainkat. Ahogy Ludwig Wittgenstein mondja: „A világon minden úgy van, ahogy van, és minden úgy történik, ahogyan történik, önmagában véve semminek sincs értéke, vagy ha volna értéke, az nem volna érték... Az értéknek minden történésen és létezésen túl kell lennie“.* Vagy ahogyan Sartre fogalmaz: „Az ember állandóan kívül van önmagán. Csak önmagát kivetítve és önmagán kívül elveszve ad létet az embernek; másfelől csupán transzcendens célokat követve létezhetik“.** Bármennyire elvontan hangzik is, mindnyájan ilyen transzcendenciákban gondolkodunk, amikor felelősségről beszélünk.

Egyesek szerint a múltunk kötelez bennünket, és a nemzet színe előtt kell vállalnunk tetteink következményeit. Könnyű kimutatni az ilyen vélemények igazságát, hiszen mind az egyén, mind a társadalom fejlődését meghatározzák a hagyományok és a történelem. A nacionalizmus,

* Logisch Philosophisches Traktat 6.41.

** L'existencialisme est un humanisme 1945.

a 18—19. századi Európa egyik vezető ideológiája ebből a fölismerésből táplálkozik. Az egy nyelvet beszélő, egy országban lakó, egy sorson osztozó nép, a nemzet az a legfelsőbb ítélő bíró, amelynek el kell számolnom szabad elhatározásaimmal.

Mások szerint szabad elhatározásainkért a jövőnek kell felelnünk. Ez azt jelenti, hogy nem az köt össze egy közösséget, amit megélt, hanem azok a célok, amelyeket közös elhatározással kitűz maga elé. Az ilyen vélemények igazsága is nyilvánvaló. Részből, mert minden új mozgalomnak ez az alapvető élménye; részből pedig mert mindnyájan jövőorientáltak vagyunk. Az tart életben bennünket, hogy várunk valamit a jövőtől. A szocializmus, a 19. századi európai munkásmozgalmak átütő ideológiája, örök emberi értéket állít a középpontba: az egyenlőséget és a harcot az embernek ember általi kizsákmányolása ellen. Eszerint az embertársaim iránt érzett szociális felelősség az, ami szabad elhatározásaimnak célt és értelmet ad.

A történelem tragikumája, hogy a nemzeti elkötelezettség náci fajgyűlöletté, a szociális felelősség pedig bolsevik osztálygyűlöletté torzult. Mindez arra figyelmeztet, hogy sem a nacionalizmus, sem a szocializmus nem abszolút érték. A felvilágosult kritikus erre azt válaszolja, hogy transzcendencia nincs; az idealista viszont állítja, hogy mi magunk is csupán egy transzcendens létező folyamányai vagyunk. A vallásos tapasztalat ezzel szemben a megragadottság és a föltétlen függés tapasztalata, amit különböző vallások — más és más kulturális hagyományokat követve — más és más szimbólumokkal juttatnak kifejezésre.

Bármelyik hagyományban nevelkedtünk azonban, szabadság és felelősség dilemmájának megoldását hasonló úton keressük. A szabadság nem azonos a felelőtlenességgel. Nevezük a NEMZET történelmének, az EMBERISÉG jövőjének, ABSZOLÚTUMNAK vagy ISTENNEK, egyre megy. Csak akkor vagyunk szabadok politikailag, ha felelősségünk a politikai jelenen kívülről származik.

Lőrinczi László

VALLOK ÉLETUTAMRÓL (2. rész)

PÁLYAVÁLASZTÁSOM

Huszonkét éves voltam mikor hazakerültem azzal a tervvel, hogy beiratkozom a kolozsvári Mezőgazdasági Akadémiára. Itthon szomorú családi helyzetet találtam és leverő értesülések fogadtak. Édesanyám leromlott idegállapotban, Édesapám gondokkal terhelt. Két bátyám vala-